

Баймаханова Г.Қ¹, Баймахан С.Н.²

^{1,2} Қ.Жұбанов Ақтөбе мемлекеттік өңірлік университеті

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ МАМАННЫҢ ШЕШЕНДІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада риторика, педагогикалық риторика, педагог маманның шешендік дағдыларын қалыптастыру туралы қарастырылған. Болашақ педагогтардың шешендік дағдыларын қалыптастырудың мәні, құрылымы мен маңызы ашылды. Сөйлеу жауапкершілігін жоғарылататын кәсіптің өкілі ретінде мұғалімнің сөйлеу ерекшеліктерін зерттеу классикалық риторикамен тығыз байланысты. Сондықтан мақалада шешендік өнердің оқытушының кәсіби құзіреттілігімен байланысы көрсетілген, үзіліссіз білім беруде шешендік өнердің қалыптасу шарттары көрсетілген.

Түйін сөздер: риторика, педагогикалық риторика, педагог

Baimakhanova G.K.¹, Baimakhan S.N.²

^{1,2} Aktobe Regional State University named after K.Zhubanov

PSYCHO-PEDAGOGICAL FEATURES OF FORMATION OF THE ORATORY SKILLS OF A FUTURE TEACHER

Abstract

The article discusses the issues of rhetoric, pedagogical rhetoric, the conditions for the formation of a teacher's oratory skills. The essence, structure and significance of the formation of the oratorical skills of future teachers are revealed. The study of the features of the teacher's speech as a representative of the profession that increases speech responsibility is closely related to classical rhetoric. Therefore, the article considers the relationship of public speaking with the professional competence of a teacher, and sets out the conditions for the formation of public speaking in continuing education.

Keywords: rhetoric, pedagogical rhetoric, teacher

Баймаханова Г.Қ.¹, Баймахан С.Н.²

^{1,2} АРУ им. К.Жұбанова

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОРАТОРСКИХ НАВЫКОВ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы риторики, педагогической риторики, условия формирования ораторских навыков учителя. Раскрыты сущность, структура и значение формирования ораторского навыка будущих учителей. Изучение особенностей речи учителя как представителя профессии, повышающей речевую ответственность, тесно связано с классической риторикой. Поэтому в статье рассматривается связь ораторского искусства с профессиональной компетентностью преподавателя, изложены условия формирования ораторского искусства в непрерывном образовании.

Ключевые слова: риторика, педагогическая риторика, педагог

Қоғамдық дамудың қазіргі үрдісі танымдық қызметінде алынған білімді орынды пайдалана білетін, өзінің іс-әрекетін тиімді жоспарлай алатын, түпкі нәтижеге жету үшін әр түрлі топтардағы адамдармен тиімді қарым-қатынасына түсе алатын білімді тұлғаны тәрбиелеу мәселесін қойып отыр.

Білім ордасы – мектеп, ал мектептің жүрегі – мұғалім екені баршамызға белгілі. Бүгінгі уақытта мектепке керегі педагогика, әдістемеден хабардар,, білікті ұстаз екені даусыз. Қазақтың белгілі

педагогы Ахмет Байтұрсынұлы өзінің «Мектеп керектері» атты еңбегінде «Мұғалім қандай болса, мектеп һәм сондай болмақшы. Яғни мұғалім білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы» деп айтқан екен. Осы орайда болашақ педагогтарды қызмет барысында оқушылармен, ата-аналармен, өзін қоршаған қоғам мүшелерімен ортақ тіл табысуға үйрету, студенттердің әдеби тіл нормасын, шығармашылық ойлау операцияларын қолдануда шешендік дағдыларын қалыптастыру маңызды [1].

Ресейдің белгілі педагогы В.А.Сухомлинский «Ұстаз мамандығы – бұл адамтану, адамның қызықты және күрделі, шым-шытырығы мол рухани жан дүниесіне үңіле білу» деген екен. Педагогикалық өнер мен педагогикалық шеберлік деген даналықты жүрегіңмен ұға білу» деп ұтаздық өнерді ерекше бағалаған екен. Осы орайда педагог шешеннің сөйлеу мәдениетін нағыз педагогикалық шеберліктің құрамдас бөлігі ретінде жатқызуымызға болады [2].

Тақырыпқа сай аудитория алдында сөйлеу білікті маманнан психологиялық тұрғыда дайындық және алдын ала даярлықты жаттығуды талап ететіні даусыз. Кәсіби маман топ алдында сөйлеуге тиісті тақырыбы ойынша даярлықта барлық қам қарекеттері мен керексіз ойлардан арыла білу қажт. Тек сол кезде ғана ол аудиторияға әсер етіп, көпшілікті өз көзқарасының дұрыс екендігіне сендіре алады.

Шешендік өнердің бір саласы педагогикалық риторика болғандықтан, ол негізгі болып саналатын риторика теориясына негізделіп жасалады. Сол себептен, шешендіктану ғылымы терминдерін педагогика саласында жүзеге асыра аламыз. Жас ғылым саласы ретінде педагогикалық риториканы бұл ғылым құрамынан педагог (қандай саланың маманы болсын) сөйленісінің тиімділігін қарастыратын сала ретінде жеке қарастыруымыздың өзі ғылымның теориясы бар екенін және оны игерту, оқыту, меңгерту бар деп айтуымыз қажет. Сондықтан да педагогикалық риториканың бөлек ғылым ретінде дамуына еңбек еткен ғалымдарымыздың түсініктері де алғашқы 13 кезде бірдей болған.

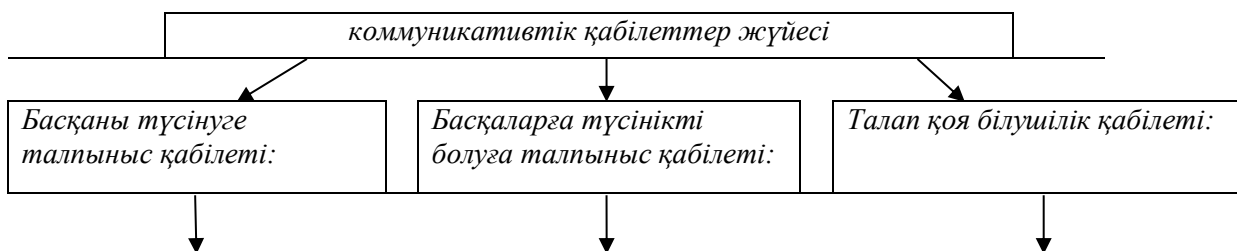
Ежелгі грек данышпаны Аристотель риториканың ішкі табиғатын пайымдай келе, мынандай құнды пікір айтады: «Шешендік өнер – дәрігерлік өнерге ұқсас, бірақ бұл өнердің барлық адамды бірдей сауықтыра алмауында деп айта алмаймыз. Ол мүмкіндігінше, сауықтыруға жақы 13датады және мүлде айықпайтын адамдарды жақсартады». Мәселен, орыс педагогы Т.Л. Владимирова: инженерлік педагогика туралы "Білім мен тәрбиелеудегі жалпы коммуникативтілікті тиімді етудің теориясы мен тәжірибесін зерттейтін риториканың жеке түрі» деп тұжырымдаған.

Болашақ педагог мамандардың шешендік дағдыларын қалыптастыру коммуникативті процестің тиімді жүруін қамтамасыз ететін қалыптасқан кәсіби білімдер, коммуникативті және ұйымдастырушылық қабілеттер, эмпатияға қабілет, өзін-өзі басқару, өзара әрекеттесудің верьбалды және верьбалды емес мәдениетінің жиынтығымен сипатталады. *Белгілі психолог Е.В. Сидоренко коммуникативтік құзыреттіліктің мәнін түсіндіру үшін келесі схеманы ұсынады: коммуникативтік құзыреттілік – бұл коммуникативтік қабілет + коммуникативтік білім + коммуникативтік біліктілік.*

Коммуникативтік білімге субъектілердің қарым-қатынас, оның түрлері, даму заңдылықтары, коммуникативтік әдіс-тәсілдер, олардың мүмкіндіктері мен шектеулері туралы жалпы түсінігін жатқызамыз.

Коммуникативтік біліктілік – субъектілердің қарым-қатынасты жүзеге асыру қабілеттілігі [9].

Тіл арқылы адамдар қарым-қатынасқа түседі, яғни сөйлеседі. Сөйлесе білу үшін де арнайы қабілеттер қажет. Ондай қабілеттердің жүйесін *коммуникативтік қабілеттер* жүйесі деп атайды. Коммуникативтік қабілеттер жүйесінің 1-суретте берілген сызбасына назар аударайық.

<p>а)тыңдай білу қабілеті; ә)бақылампаздық қабілет.</p>	<p>а)шындықты айта білу қабілеті; ә)тіл мәдениетін сақтау қабілеті; б)әріптесіне(сөйлесіп тұрғанадамына)сеніммен қарау қабілеті</p>	<p>а)сыпайылық сақтау қабілеті; ә)тәртіптілік; б)шешім қабылдай білушілік қабілеті.</p>
---	---	---

Сурет 1- Коммуникативтік қабілеттер жүйесі

Бұл кестеден біз білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда коммуникативтік қабілеттердің үш жүйесі бір-бірімен тығыз байланысты, біртұтас, бір адамның бойынан табылуға тиісті қасиеттерден тұратынын байқаймыз.

Орыс педагогы Л.Н. Горобцев педагогикалық риториканы тиімді педагогикалық коммуникация формасының талаптарын зерттейтін ғылым. Педагогикалық қарым-қатынасты түрлі риторикалық жанрлар арқылы сендіру, дәйектеп түсіндіру әдістеріне икемдеу тәжірибесін қарастыратын ғылым. Сондықтан бұл ғылым адамзаттық мәдениет пен өнер саласына тікелей қатысты» деп тұжырым жасаған.

Сонымен қатар, А.А.Мурашев пен А.К.Михальская педагогикалық риториканы «синкреттік пән» ретінде қарастырады, «бұл пәннің негізгі зерттеу нысаны тәрбиелеу мен оқыту процесіндегі қарым-қатынас аясындағы тілдік коммуникацияның теориясы» болып табылады.

Белгілі ғалым А.Қыдыршаев «Жалпы, сөз сөйлеуді шебер меңгеруді қажет етпейтін мамандық атаулы жоқ» – деп айтқандай, кез келген саладағы маманның сөз саптауы тиянақты көркем болуы тиіс. Сол себепті болашақ мамандардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырып, тіл байлығын молайтуда олардың шешендік дағдыларын қалыптастыру маңызды [3].

Жаңа білім ғасырының туындаған педагогикалық идеяларының негізінде, әрі әдебиеттің оқу тілін зерттеу үрдісінен, арнайы білім туралы тілді зерттеу қажеттілігінен, педагогтың кәсіби шешендік өнерін іске асыру мақсатынан педагогикалық риторикапайда болды.

Педагогикалық риториканың бастыміндеттері төмендегідей :

- педагогтің кәсіби сөйлеу мәдениетін қалыптастыру;
- педагогтің шешендік өнер құзіреттілігі мен біліктілігін дамыту;
- коммуникативтік құзыреттілік, шешендік риторикалық ілімін қалыптастыру;
- болашақ маманға сабақ беру мен үйретудің риторикалық жолдары мен шәкіртінің білімін тексерудің логикалық байланысын көрсету;
- педагогтың тілдік дағдысын қалыптастыру;

XXI ғасыр –білім ғасырының идеал болатын нағыз педагог бейнесін қалыптастыру. Көрсетілген міндеттердің ішіндегі педагогикалық сөйлеу мәдениеті, шешен сөйлеу көрсеткіші, риторикалық амал терминдері педагогикалық терминдерді құраушы бөліктері деуге болады.

Ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, педагогтің сөйлеу мәдениеті мен дербес шеберлігін төмендегіше байқауға болады:

- педагогтің сыртқы келбеті;
- педагогтің сөздік қоры, тіл байлығы;
- педагогпен шәкірттермен тіл табыса білу қабілеті;
- педагогтің сөйлеу этикасы, эстетикасы
- педагогтің сөйлеу техникасы.
- педагогтің өзін-өзі басқара білу шеберлігі;
- педагогтің мимикасы (жест)
- педагогтің сөйлеу шеберлігі;
- педагогтің дауыс ырғағы, екпіні; [4].

Педагогтың бойында ең маңызды қасиеттердің бірі балаларға деген сүйіспеншілігі болуы қажет. Л.Н.Толстой былай деген: «Мұғалім өз пәніне деген сүйіспеншілікті балаларға деген сүйіспеншілікпен ұштастырса ғана нағыз шын мәніндегі ұстаз болмақ» деп, нұрлы балаларға нұрлы ұстаз керек екендігін айтады. Чех педагогы Я.А.Коменский: «Мұғалімдерге ең тамаша міндет жүктелген одан жоғары тұрған еш нәрсе жоқ», - деп мұғалім мәртебесінің жоғары екендігін

түсіндіреді. Олай болса педагог балаларға мейірімді болып, жылы лебіз танытып, дауыс көтермей, жылы сөйлеп, педагогикалық әдепті сақтаса шәкірттерінің жетістіктеріне жетері сөзсіз.

Педагогтің бірсарынды сөйлеуі оқушылардың сабаққа деген зейінін жоғалтады, қызығушылығын төмендетеді, сабақ тыңдауға ынтасы болмайды. Сондықтан да кәсіби педагог сөйлеу құзыреттілігін қалыптастырып, өзін - өзі үнемі үздіксіз жетілдіріп, дамытып отыруы керек.

Қорыта келе, жоғарыдағы айтылған теориялық идеяларға сүйене отырып, болашақ педагог мамандардың шешендік дағдыларын қалыптастыру алған теориялық тілдік білімін тәжірибеде пайдалана білу белсенділігі, болашақта таңдаған мамандығына сәйкес кәсіби даярлығына қатысты қарым-қатынас әдістері, технологиялары мен құралдарын меңгеруде өзінің даму деңгейіне сәйкес келетін және қоршаған ортаның әсер ету факторларын шеше алатын тұлғаның қасиеттер жиынтығы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қыдыршаев А.С. Шешендіктану: теориясы және практикасы. – Орал, 2012. – 23 б.*
- 2 Қыдыршаев А.С. Шешендіктануды оқытудың әдістері. // Білім берудегі менеджмент. –№ 2, 2002. – 6б.*
- 3 Жүсіпова Ж.А. Педагогикалық шеберлік: Оқулық. -Алматы.: Экономика, 2011. 103-159 Б.*
- 4 Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру. –Қарағанды, 2005. – 167 б.*